

monissa kohdin he pystyvätkin onnistuneesti vakuuttamaan lukijan teesistään.

Kullbergin ja Jokisen tutkimuksen toinen johtajatus on se, että myös meidän tulisi tietää ympäröivistä konflikteista huomattavasti enemmän ja suhtautua niihin tasapuolisen analyttisesti. Tutkijat osoittavat monessa kohdassa, miten suuret uutistoimistot ovat langenneet yleistyksien sudenkuoppiin. Tästä seurauksena meillä on epämääräinen ”käsitys” asioista, jonka pohjana eivät ole aina tosiasiat vaan irralliset mielikuvat. Kullbergin ja Jokisen kirja toimiikin oivana käsikirjana jokapäiväisten sotautuisten selittäjänä.

Toisaalta kirjan haittapuoliin kuuluu paradoksaalista kyllä lukijan päälle vyöryttämä faktatulva henkilöiden, paikkakuntien, miltei tuntemattomien etnisten ryhmien ja taistelujärjestöjen muodossa. Kirjassa on myös jonkin verran toistoa, joka häirintee asiaan ennalta perehtynyttä, mutta on hyväksi itselleen uudesta alueesta lukevalle. Lisäksi esimerkkitapausten loppuissa olevien yhteenvetojen turvin tutkijoiden argumentoima ajatuksen punainen viiva kuitenkin pysyy lukijan hypypysissä. Kirjan suurin puute on henkilö- ja asiasanahakemiston uupuminen. Tämä on erityisen harmillista, koska kirja toimisi muuten hyvänä hakuteoksena.

Tästä huolimatta kirja lukeutu niihin harvoihin akateemisiin kirjoihin, jonka kerran aloitettuaan ei halua päästää käsistään. Toisaalta kirjan esittämät esimerkkitapaukset on käsitelty niin, että niistä jokaista voi lukea erillisenä esimerkkimaan histori-ana. Kirja toimiikin syvälle menevän tutkimuksen ohella hyvänä yleissivistävänä pohjalukemisena vaikka Thaimaahan matkustavalle. Kirjan kieli on selkeää ja helpopolkuista. Lopputulos on tasapainoinen ja tyylikäs kirja, jonka toivoisi löytävän laajan lukijakunnan myös akateemisen maailman ulkopuolella.

Matti Kauppinen

a j a n k o h t a i s t a

Muistista monitieteisesti Tartossa

Memory from Transdisciplinary Perspectives: Agency, Practices, and Mediations

Mitä yhteistä on sosiologian, folkloristiikan, antropologian, kirjallisuuden, historian, politiikan, kulttuurin, median, etnologian, taiteiden, kielitieteen ja semiotiikan tutkijoilla? Kiinnostus muistin tutkimiseen. Tämä selvisi Tarton yliopistossa 11.–14. tammikuuta järjestetyssä kansainvälisessä konferenssissa, jossa käsiteltiin paitsi muistamiseen ja unohtamiseen liittyviä yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja historiallisia ilmiöitä, myös alan kasvavaan tutkimuskenttään liittyviä ongelmakohtia ja mahdollisuuksia. Konferenssin järjesti Tarton yliopiston *Research Centre of Culture and Communication* (RCCC) ja neljän päivän aikana kuultiin kuusi kutsuttua esitelmää

sekä yli kahdeksankymmentä esitelmää rinnakkaisessioissa.

Viro ja Tartto olivat oivallinen kohtauspaikka muistamisen tutkijoille: virolaiset elävät keskellä historian uudelleenkirjoittamista ja menneisyyden uudelleen arviointia. Itäisen ja Keski-Euroopan lähimenneisyys oli yksi keskeisistä teemoista, joka näkyi esitelmien otsikoissa. Baltian maiden, Puolan, Tshekin, Unkarin, Saksan, Balkanin ja Venäjän sosialismin jälkeinen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen identiteettien uudelleenrakentaminen oli tärkeä aihe – kuten myös toisen maailmansodan juutalaisvainoihin, uhreihin ja etnisyyteen liittyvät poliittiset ja moraaliset kysymykset. Konferenssissa kuultiin monipuolisesti teoreettisia näkemyksiä kollektiivisen muistin tutkimisesta puolesta ja vastaan sekä analyyseja muistin material-

soitumisesta eri välineissä: elokuvassa, musiikissa, kuvataiteessa, kirjallisuudessa, digitaalisessa mediassa, valokuvissa, käsitöissä, museoissa, ruokaperinteessä.

Ensimmäisenä päivänä esiintynyt *keynote* -puhujana antropologi David Berliner lähestyi muistin ja muistamisen käsitteitä kriittisesti. Hän esitti miten monenlaisiin yhteyksiin muistin käsite nykyisessä sosiologisessa ja antropologisessa tutkimuksessa liitetään ja kysyi, onko kysymys pikemminkin seksikkästä iskusanasta, joka liitetään ilmiöön kuin ilmiöön, kuin aidosti uudesta tutkimusalasta. Hän kritisoi myös itseään muistin käsitteen viljelystä silloin, kun kulttuuriantropologiassa kyse on tiedon ja kulttuuriperinnön välittämisestä sukupolvelta toiselle. Berliner ei kuitenkaan esittänyt omaa ratkaisuaan siihen, mihin muistin käsitteen sitten voi liittää ja mitä sillä voi tehdä.

Tiina Kirssin *key note* -esitelmä ”*Trauma, Memory and Nation*

in *Life-Writing*” oli aiheeltaan myös hyvin ajankohtainen. Kirss toimii virolaisen kirjallisuuden professorina Tarton yliopistossa ja hän on toimittanut yhdessä Ene Kõresaarin ja Marju Lauristinin kanssa kirjan *She Who Remembers Survives. Interpreting Estonian Women's Post-Soviet Life Stories* (2004). Hän puhui esitelmässään omaelämäkerrallisen muistelemisen ongelmista: ei-muistamisesta, kokemusten kerronnallistamisesta, keskittymisestä traumaattisiin kokemuksiin. Hän viittasi Toni Morrisonin romaanissa *Minun kansani, minun rakkaani* käytettyyn luonnehdintaan tarinoista, ”joita ei kannata kertoa eteenpäin”. Kirss käsitteli virolaisen muistelmakirjallisuuden lisäksi Imbi Pajun tuoretta dokumenttielokuvaa *Memories denied (Torjutut muistot, 2005)*, joka oli esitetty edellisenä iltana konferenssin osallistujille ja nähty myös Suomen televisiossa.

Elokuvassa ohjaaja käy läpi äitinsä ja tämän kaksossisaren menneisyyttä toisen maailmansodan aikana neuvostojoukkojen miehitettyä Viron sekä kokemuksia vankileiriltä Siperiasta, jonne siskokset myöhemmin joutuivat. Kirss kysyi meneekö ohjaaja filmissään ehkä liian pitkälle viedessään erään miehityksen uhreista takaisin juuri siihen paikkaan, jossa häntä kidutettiin ja pahoinpideltiin, mahdollisesti raiskattiin. Ja kuvatessaan tämän reaktioita. Yleisön keskuudesta kysyttiin, eikö ole tärkeää tuoda esiin ja puhua juuri näistä hyvin traumaattisista kokemuksista ja sillä tavoin purkaa ja työstää niitä. Kirss vastasi sen olevan erittäin tärkeä asia, mutta korosti olevan myös aiheellista pohtia millä keinoin lähdetään traumoja purkamaan. Joka tapauksessa Kirssin esitelmää täydensi hyvin edellisenä iltana esitetyn elokuvan tematiikka.

Ainoa Venäjää koskevan *keynote*-esitelmän pitäjä James

Wertsch Washingtonin yliopistosta puhui historian ns. tyhjistä aukoista ja ”syvämuistista” esimerkkinään Molotov-Ribbentrop -sopimuksen käsittely uudemmassa virolaisessa ja venäläisessä historiankirjoituksessa. Wertschin käyttämä käsite *deep memory* viittaa muistamisen ”syvärakenteeseen” ikään kuin analogisesti kertomuksen teoriassa käytetyn vastaavan termin kanssa. Tämä syvä muisti on hitaasti muuttuva ja säilyy vaikka pintapuolisia muutoksia tapahtuu: näin on Wertschin mukaan käynyt Molotov-Ribbentrop -sopimuksen käsittelyn suhteen uudessa venäläisessä historiankirjoituksessa. Yleisöstä huomautettiin kuitenkin, että Wertschin määrittelemä syvä muisti on hyvin lähellä ja muistuttaa ideologian käsitettä.

Muista *keynote*-puhujista Susannah Radstone käsitteli psykoanalyttisen teorian soveltamista erityisesti traumaa käsittelevässä kirjallisuudessa; Seppo Knuuttila puhui muistista ja anakronismista folkloristiikan tutkimuksessa ja Paul Bouissac neurobiologian ja semiotiikan yhdistämisen mahdollisuuksista muistintutkimuksessa. Suomesta konferenssiin osallistui Seppo Knuuttilan lisäksi mm. ansioituneet muistin ja historian tutkijat Jorma Kalela, Ulla-Maija Peltonen, Anne Heimo, Pirjo Korkiakangas ja Marjatta Luutonen, folkloristit Kirsti Salmi-Niklander ja Mari Hatakka, antropologit Marie-Luise Karttunen ja Marjo Tievalanti, taidehistorioitsija Tuuli Lähdesmäki ja historiantutkija Pertti Grönholm.

Rinnakkaissessioiden runsaasta annista jäivät parhaiten mieleen Tarton yliopiston folkloristiikan nuorten tutkijoiden Elo-Hanna Seljamaan ja Merili Metsvahn esitelmät. Seljamaa osoitti esitelmässään ”*Memorizing genres*” Mihail Bahtinin genremuistiteoriaan nojautuen, että nykyisin inter-

netin kautta leviävät ketjukirjeet ovat säilyttäneet piirteitä vanhasta *Himmelsbriefe*-perinteestä, jonka mukaan nämä kirjeet suojelivat vastaanottajaansa onnettomuuksilta ja sairauksilta. Metsvahi kertoi setukaisnaisesta Ksenia Mürseppistä (1911–2004), jonka taito muistaa, kertoa ja improvisoida tarinoita oli saanut tämän tyttärentyttären ottamaan yhteyttä Tarton yliopiston kirjallisuuden ja folkloristiikan laitokseen, jossa sitten kerättiin haastatteluaineisto. Metsvahn esitelmä osoitti kuinka vanha tarinankertomisperinne elää Virossa, mutta kuinka se vähitellen katoaa muistitiedon kantajien kuollessa pois. Paljon kiinnostusta herätti esitelmässä ”*Individual and Collective Memory*”, jossa Michaela Ferenková esitti kriittisen puheenvuoron koskien Maurice Halbwachsian lanseeraamaa ”kollektiivisen muistin” käsitettä, kysyen, voiko ihmisryhmillä tai kokonaisilla kansakunnilla olla ”muisti” samalla tavalla kuin yksilöllä. Tähän on helppo vastata – ei, mutta jyrkkä kahtiajako yksilöön ja ryhmään ei myöskään tuo mitään hedelmällistä uutta kysymyksen: miksi ihmiset ja kansat muistavat sen mitä muistavat. Meike Wulf puolestaan esitti sukupolven käsitettä mahdolliseksi yksilön ja ryhmän välistä dynamiikkaa kuvaavaksi käsitteeksi.

Asettamassaan tehtävässä tarkastella muistin tutkimisen nykytilaa humanistisissa ja yhteiskuntatieteellisissä oppiaineissa konferenssin järjestäjät onnistuivat hyvin. Näyttää siltä, että muisti, muistamisen ja unohtamisen mekanismit ja niiden kulttuuriset, ideologiset ja poliittiset ulottuvuudet tarjoavat monitieteisyydelle aidosti avoimen tutkimusalueen.

Marja Rytkönen